Zainteresowania jako jeden z celów ludzkiego życia. Skuteczność ich rozwijania

WSTĘP

W czasach, gdy coraz większy wpływ na życie człowieka mają środki masowego przekazu – radio, telewizja, a szczególnie komputery – i gdy światem kieruje pieniądz, często zaniedbujemy własne zainteresowania. Tymczasem odgrywają one szczególną rolę w życiu każdego z nas. Nie uświadamiamy sobie, jak bardzo są potrzebne ani ile możemy osiągnąć, rozwijając je i pielęgnując. Nie dostrzegamy, że pozwalają nam się rozwijać, spełniać skryte marzenia i zapominać o tym, co sprawia ból, rani oraz zakłóca wewnętrzną równowagę. W rezultacie odsuwamy je na później, choć czas, na który czekamy, może nigdy nie nadejść. Nawet niewielkie zainteresowanie muzyką, sportem czy kolekcjonerstwem, potocznie określanym jako zbieractwo, może przynieść wiele radości i przyjemności, a zarazem sprzyjać relaksowi oraz odpoczynkowi. Zainteresowania bywają też związane z życiem zawodowym i codziennie wykonywaną pracą. Takie połączenie daje wspaniałe rezultaty, ponieważ trudno o coś bardziej przyjemnego niż praca odpowiadająca własnym zainteresowaniom. Zdobywanie kolejnych doświadczeń i poszerzanie wiedzy wzbogaca ponadto nasze życie o wartości i umiejętności, które mogą służyć zarówno nam, jak i osobom z naszego otoczenia.

W swojej pracy próbuję spojrzeć szerzej na zainteresowania jako jeden z podstawowych celów życia człowieka. Szczególną uwagę poświęcam skuteczności ich rozwijania w edukacji oraz w dalszym życiu wielu ludzi.

Przygotowując opracowanie, analizowałam wyniki i formułowałam wnioski, opierając się na definicjach zawartych w literaturze.

Praca składa się z trzech zasadniczych części.

Pierwsza przedstawia teoretyczne podstawy badanego zagadnienia. Omawiam w niej zainteresowania, ich rodzaje, znaczenie dla rozwoju i życia człowieka oraz czynniki wpływające na ich kształtowanie i rozwijanie. Podejmuję także próbę krótkiego opisania własnych zainteresowań, istotnych zarówno dla mnie, jak i dla pozostałych domowników.

Druga część zawiera podstawy metodologiczne pracy i charakterystykę badanego środowiska. Badania prowadziłam w dwóch kierunkach. Pierwszy dotyczył ogólnego zagadnienia zainteresowań, ich charakterystyki oraz wiedzy i samooceny ankietowanych w tym zakresie. Drugi odnosił się do moich zainteresowań. Chciałam ustalić, jaki odsetek badanego środowiska podziela podobne zainteresowania i jaki stosunek mają te osoby do wybranego hobby.

W trzeciej części zamierzam przedstawić i krótko omówić wyniki badań oraz sformułować wnioski dotyczące zarówno ogólnej problematyki zainteresowań, jak i mnie samej. Mogą one okazać się pomocne w dalszym rozwijaniu i kształtowaniu własnych zainteresowań.

1. ROLA ZAINTERESOWAŃ W ROZWOJU JEDNOSTKI

1.1. POJĘCIE I DEFINICJA ZAINTERESOWAŃ

Kształtowanie i poszerzanie zainteresowań stanowi jeden z elementów wychowania umysłowego oraz rozwoju osobowości człowieka. Proces ten zależy od licznych czynników, które pozostają ze sobą w powiązaniu. Czym właściwie są zainteresowania? Skąd się biorą i czy stanowią cechę charakteru, czy raczej wyrastają z doświadczeń? Czy bez nich można odczuwać zadowolenie z podejmowanych czynności? W jaki sposób rozpoznać i ocenić rzeczywistą wartość zainteresowań deklarowanych lub przejawianych w działaniu? To zaledwie część pytań, na które przedstawiciele różnych dziedzin nauki od dawna poszukiwali odpowiedzi. Pojęciem tym posługiwali się w

swoich pracach między innymi filozofowie i pedagodzy J.A. Komeński oraz J. Locke. J.J. Rousseau podkreślał rolę zainteresowań w kształceniu, pisząc: „stosunek skutków do przyczyn, w którym nie widzimy związku, rozkosze i męki, o których nie mamy żadnego pojęcia, potrzeby których nie odczuwamy nigdy, nie istnieją dla nas, niemożliwe jest zachęcić nas przez nie do uczynienia czegokolwiek, co się z nami wiąże i od nich zależy”.

Znaczeniem zainteresowań i ich miejscem w ludzkim życiu zajmował się także J. Kant. Jego stanowisko stało się inspiracją dla ucznia, J.F. Herberta, uznawanego za twórcę pedagogiki naukowej.

J. Dewey akcentował znaczenie zainteresowań dla pobudzania i podtrzymywania wysiłku młodzieży oraz utrwalania zasad kształcenia. E. Claparede za podstawowy cel pedagogiki uznał wykorzystanie skłonności ujawniających się poprzez zainteresowania. Uzasadniał to następująco: „Jest tak dlatego – stwierdził autor – że organizm działa zawsze w kierunku, który go najbardziej interesuje”. Pojęcie zainteresowania wyraża „… stosunek wzajemnych odpowiedzialności między przedmiotem i podmiotem. Sam przez się nigdy przedmiot nie jest interesujący. Zainteresowanie […] to potrzeba podmiotu, który dąży do jej zaspokojenia”.

B. Nawroczyński postrzega natomiast zainteresowania jako przejawy potrzeb kulturalnych, potrzeb uronionych przez kulturę. Zaznacza, że „pobudka do uczenia się musi tkwić w uczącej się jednostce. Nazywamy ją zainteresowaniem”. Współcześnie Wincenty Okoń ujmuje tę kwestię następująco: „Zainteresowania uważa się za wyuczony składnik zachowania, nabywany w toku orientacyjno-badawczej aktywności dziecka, toteż nacisk kładzie się na kształtowanie zainteresowań”.

W części definicji zainteresowania przedstawia się jako właściwości człowieka, w innych zaś nacisk pada na cechy przedmiotów, które wzbudzają zainteresowanie. Pojęcie to

odnosi się zarówno do skupienia uwagi i aktualnego przeżycia, jak i do możliwości ich wystąpienia, na przykład w postaci nastawienia. W tym drugim sposobie definiowania charakterystyczne jest traktowanie zainteresowań jako stałego ukierunkowania myśli, uczuć lub dążeń. W języku potocznym terminy „ciekawość", „zainteresowanie" i „zamiłowanie" często występują zamiennie.

„Zainteresowania są utrwaloną, tj. pojawiającą się często i ukierunkowaną jednolicie ciekawością. Tak więc zaciekawienia stanowią podstawowy element struktury zainteresowań". Zamiłowanie natomiast jest właściwością psychiczną polegającą na pozytywnym nastawieniu do czynności wykonywanej przez jednostkę. Przykładem mogą być zamiłowania związane z czytaniem lub gotowaniem. Przy odróżnianiu zainteresowań od zaciekawień wskazuje się na większą złożoność i trwałość zainteresowań, a przy zestawianiu ich z zamiłowaniami – na ich poznawczą naturę. Rozróżnienia te mają znaczenie w praktyce pedagogicznej. Pobudzenie ciekawości wymaga innych działań niż rozwijanie konkretnego zamiłowania, a jeszcze inne postępowanie jest potrzebne do rozbudzenia zainteresowań.

OPISOWE DEFINICJE ZAINTERESOWAŃ

Podstawę życia i funkcjonowania człowieka stanowi zachowywanie równowagi między nim a jego środowiskiem. Nie jest to stan niezmienny, lecz dynamiczny proces przebiegający w obu kierunkach. Świat skłania człowieka do działania, a człowiek poprzez swoją aktywność zmienia otoczenie. Środowisko umożliwia zaspokajanie ludzkich potrzeb, podczas gdy działanie w nim prowadzi do odkrywania i rozwijania kolejnych potrzeb. Zjawisko to określa się jako interakcję człowieka z otaczającym światem.

Podobne ujęcie występuje w większości definicji zainteresowań. A.A. Smirnow rozumie je jako „[…] specyficzne nastawienie poznawcze człowieka na przedmioty i zjawiska rzeczywistości". Nastawienie oznacza tutaj gotowość do spostrzegania

przedmiotów zależną od stanu przedmiotu.

Wielu autorów, definiując zainteresowania, odwołuje się do uwagi. Stefan Baley określa zainteresowanie jako sytuację, w której „[…] uwaga mimo woli zatrzymuje się na pewnych przedmiotach […]”. Podobne stanowisko przyjmują H.B. English i A.C. English. Chociaż uznają to pojęcie za nie w pełni jasne, wiążą je z pewną postawą uwagi, czyli skłonnością do jej wybiórczego ukierunkowania. Związek zainteresowań z uwagą podkreśla również Wiliam James: „[..] Rzeczy, które zwracają naszą uwagę, są dla nas interesujące”.

Rozpatrując zainteresowania w relacji człowieka ze światem, można wskazać dwa wyraźne stanowiska:

- Część autorów definiuje je jako właściwości występujące przede wszystkim w człowieku, takie jak potrzeba, nastawienie czy cechy uwagi.
- Inni przywiązują szczególną wagę do właściwości rzeczy, które „poruszają” umysł.

W drugim ujęciu zainteresowanie jest więc cechą interesujących przedmiotów. Henri Pieron stara się w swojej definicji możliwie jasno i spójnie przedstawić zainteresowania jako interakcję między człowiekiem a otoczeniem. Ujmuje je jako „zgodność między pewnymi przedmiotami i skłonnościami osoby zainteresowanej tymi przedmiotami, które dzięki temu przykuwają jej uwagę i nadają kierunek jej czynnościom”.

W przytoczonych definicjach najważniejszy okazuje się wymiar poznawczy. Wzajemne oddziaływanie człowieka i otaczającego świata odnosi się tutaj do poznawania rzeczywistości. Ten wymiar zainteresowań opisuje się za pomocą określeń: „potrzeba umysłowa” (E. Claparede), „nastawienie poznawcze” (A.A. Smirnow), „zatrzymywanie się uwagi” (S. Baley), „postawa uwagi” (H.B. English i A.C. English) oraz „przyciąganie uwagi” (H. Pieron).

Odmienny kierunek przyjmują autorzy, którzy charakterystyczną

dla zainteresowań interakcję człowieka ze światem wyjaśniają poprzez jego emocjonalny stosunek do otoczenia. D.E. Berlyne przywołuje na przykład definicję W.J. Arnolda: „zainteresowanie nie jest niczym innym jak uczuciem przyjemności powstałym poprzez harmonijne połączenie aktualnie wywołanego w duszy wrażenia z poprzednio zdobytymi przedstawieniami". Stefan Szuman również twierdzi, że „momentem istotnym zainteresowania jest nie tyle obiektywne i faktyczne poznanie, ile przyjemność poznawczego przeżywania". Oprócz szerokiego ujęcia zainteresowań, widocznego w definicji W.J. Arnolda, w przywołanych definicjach wymiar emocjonalny zwykle łączy się więc z ich poznawczą istotą.

Znamienne, że jedna z najwcześniejszych definicji przedstawia istotę zainteresowań w sposób najbardziej całościowy. W latach pięćdziesiątych Solange Larcebeau przeanalizowała szczegółowo różne definicje i uznała, że pełnowartościowe wyjaśnienie tego pojęcia powinno jednocześnie uwzględniać trzy aspekty: mobilizowanie uwagi, czynnik emocjonalny oraz dynamiczne skierowanie ku przedmiotowi. W takim rozumieniu zainteresowanie stanowiłoby złożoną interakcję człowieka ze środowiskiem. Polegałaby ona na współwystępowaniu nastawień emocjonalnych, intelektualnych i behawioralnych, związanych zarówno z potrzebami jednostki, jak i z odpowiadającymi im właściwościami przedmiotów oraz zjawisk otaczającego świata.

OPERACYJNE DEFINICJE ZAINTERESOWAŃ

Przedstawione dotąd definicje mają charakter opisowy. Współczesna psychologia naukowa szczególnie ceni jednak definicje operacyjne. Określają one nie tyle zjawiska w ich ogólnym rozumieniu, ile zjawiska możliwe do zmierzenia, zastępując ogólne pojęcia terminami związanymi z odpowiednią metodą pomiaru. Pozwala to ściślej powiązać teorię danego zagadnienia z metodologią wykorzystywaną do jego badania.

Obok definicji opisowych wyróżnia się dwa typy definicji operacyjnych: techniczne oraz modelowe.

W psychologicznej literaturze poświęconej zainteresowaniom szeroko znane są cztery techniczne definicje operacyjne opracowane przez D.E. Supera. Autor rozróżnia zainteresowania wyrażane, okazywane, testowane i inwentaryzowane. Każdy z tych rodzajów definiuje inaczej, a – jak sam wskazuje i dokumentuje – badania prowadzone na podstawie tych definicji często przynoszą odmienne wyniki.

Zainteresowania wyrażane odnoszą się według D.E. Supera do tego, „o czym mówi, że jest interesujące". Przejawiają się w wypowiedziach pisemnych lub ustnych. Wielu autorów podkreśla zmienność tego rodzaju zainteresowań. Badania w tej dziedzinie opierają się na ponownej kontroli ich wyników po pewnym czasie od pierwszego pomiaru. Kontrola polega na kolejnym badaniu zainteresowań wyrażanych albo na sprawdzeniu rzeczywistych decyzji podjętych przez badanych, których zgodność z wcześniejszymi deklaracjami można było wykazać. Ustalono, że jedynie u około jednej trzeciej uczestników wynik pozostawał stały, czyli zgodny w obu badaniach. Badaniami tymi obejmowano przede wszystkim dorastającą młodzież.

Zainteresowania okazywane to takie, „o których istnieniu można wnioskować na podstawie czynności danej osoby […]". Takie rozumienie wynika z przekonania, że wcześniejsza działalność człowieka jest szczególnie istotną wskazówką dotyczącą jego przyszłej aktywności. Jednocześnie przestrzega się przed nadawaniem tej wskazówce zbyt dużego znaczenia. Czynności wykonywane na przykład w czasie wolnym mogą bowiem mieć inne przyczyny niż zainteresowanie. Decydować mogą wpływ rówieśników lub dorosłych, nadarzająca się okazja, potrzeba towarzystwa i inne podobne okoliczności. Zdarza się jednak, że zajęcia podejmowane przez dłuższy czas w wolnych chwilach rzeczywiście odpowiadają zainteresowaniom jednostki. Zainteresowania okazywane mogą więc utrzymywać się i być autentycznymi zainteresowaniami, ale mogą też mieć charakter przejściowy i niewielkie znaczenie. Ich interpretacja jest trudna, a niejasne powiązanie z innymi zainteresowaniami budzi

wątpliwości dotyczące możliwości przewidywania na ich podstawie przyszłych zachowań.

Kolejnym rodzajem zainteresowań definiowanych operacyjnie przez Supera są zainteresowania testowane, ujawniające się w testach uwagi i pamięci. Autor nie przedstawia ich ostatecznej definicji. Można jednak przyjąć, że są tym, co mierzą testy pamięci, wiadomości i uwagi, albo tym, dzięki czemu podczas badań testowych lepiej zapamiętujemy i skuteczniej skupiamy uwagę dowolną na jednych zagadnieniach niż na innych. Wyodrębnienie tego rodzaju zainteresowań opiera się na założeniu, że zainteresowanie „przyciąga uwagę, ukierunkowuje rozwój zdolności i warunkuje zdobywanie wiadomości". Większość prób badawczych w tym zakresie uznano za nieudolne, choć występowały wyjątki. Super dostrzega większe możliwości przyszłego wykorzystania testów wiadomości niż testów uwagi i pamięci. Mimo to ten typ badań nie został rozwinięty w sposób systematyczny i skuteczny.

Zainteresowania inwentaryzowane są odmianą zainteresowań wyrażanych. Informacje o nich uzyskuje się za pomocą listy pytań, na które odpowiada się poprzez akceptację lub odrzucenie ich przedmiotów. Wyróżnia je możliwość przeprowadzania obiektywnych obliczeń, co umożliwia stosowanie testów statystycznych do danych zawartych w inwentarzu. Sam inwentarz zwykle obejmuje bardzo obszerną listę pytań. Od kilkudziesięciu lat szczególne miejsce wśród takich narzędzi zajmuje inwentarz Stronga. Zaletą zainteresowań inwentaryzowanych jest niezależność wyników od subiektywnej interpretacji psychologa prowadzącego badanie. Niektórzy psychologowie zachodni, posługując się określeniem „zainteresowania", mają na myśli wyłącznie zainteresowania inwentaryzowane.

MODELOWA DEFINICJA ZAINTERESOWAŃ

Dotychczasowe rozważania nad definicjami nie przynoszą zadowalającego rozwiązania. Nadal pozostaje otwarte pytanie,

co należy kształtować i co rozumie się przez zainteresowanie ucznia. Potrzebna jest definicja przydatna zarówno w oddziaływaniach wychowawczych, jak i w poznawaniu rozwijającego się ucznia, a przy tym dostępna nauczycielom, wychowawcom oraz rodzicom.

S. Larcebeau wskazywała, że analiza rozmaitych definicji prowadzi do potrzeby stworzenia ujęcia łączącego emocjonalną, poznawczą i behawioralną stronę zainteresowań.

Zgodnie z tym ujęciem zainteresowanie oznacza względnie trwałą, możliwą do zaobserwowania dążność do poznawania otaczającego świata. Przyjmuje ona postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonej intensywności, widocznej w wybiórczym stosunku do zjawisk otoczenia. Przejawia się to:

- W zauważaniu określonych cech przedmiotów, występujących między nimi związków i zależności oraz wybranych problemów.
- W dążeniu do ich badania, poznawania i rozwiązywania.
- W doświadczaniu rozmaitych uczuć, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, związanych ze zdobywaniem oraz posiadaniem wiedzy.

Definicja obejmuje trzy człony odpowiadające trzem poziomom ogólności:

1. Względnie trwała i możliwa do zaobserwowania dążność do poznawania otaczającego świata.
2. Ukierunkowana aktywność poznawcza o określonej intensywności, ujawniająca się w wybiórczym stosunku do zjawisk występujących w otoczeniu.
3. Zauważanie konkretnych cech, zjawisk i problemów, dążenie do ich zbadania oraz przeżywanie różnorodnych uczuć towarzyszących zdobywaniu i posiadaniu wiedzy.

Zależnie od potrzeb można posłużyć się jednym z tych trzech członów: definicją bardzo ogólną (1), ujęciem o średnim stopniu ogólności (2) albo definicją znacznie bardziej

szczegółową (3).

Pierwsza definicja cząstkowa przedstawia zainteresowania jako właściwość psychiczną – względnie trwałą dążność, którą można rozpoznać poprzez obserwację.

Druga, mająca średni stopień ogólności, podkreśla trzy charakterystyczne cechy zainteresowań. Wskazuje, że nie każda czynność poznawcza jest dla nich znamienna. Dotyczy to tylko czynności wykazujących określone ukierunkowanie, wynikające z wyboru dokonywanego wśród zjawisk otaczającego świata. Znaczenie ma również intensywność tego ukierunkowania, rozumiana jako względna stałość wyboru przedmiotu aktywności poznawczej.

Trzecia, najbardziej szczegółowa definicja objaśnia wybiórczość aktywności intelektualnej i określa parametry pozwalające poznawać zainteresowania. Są nimi dostrzeganie określonych cech, zjawisk i problemów, podejmowanie prób ich zbadania oraz doświadczanie różnorodnych, pozytywnych i negatywnych uczuć intelektualnych towarzyszących tym procesom.

2) Rozpoznawanie zainteresowań oraz czynniki wpływające na ich rozwój u człowieka

Różnice w definiowaniu zainteresowań nieuchronnie wpływają na stopień dopracowania i rozpowszechnienia metod służących ich rozpoznawaniu. D.E. Super, wybitny znawca tego zagadnienia, krytycznie ocenia dostępne narzędzia badawcze. Stwierdza: „Badania w dziedzinie nauki o człowieku nie osiągną nigdy doskonałości, gdyż ludzi nie można traktować jak świnki morskie, a używane narzędzia są zależne od wpływu osób, które je stosują, badacze zaś zdają się podlegać takiemu samemu naciskowi, jak i badani”. Mimo tych ograniczeń poznawanie zainteresowań pozostaje niezbędne zarówno w praktyce, jak i w teorii. Z tego powodu nieustannie poszukuje się coraz doskonalszych narzędzi badawczych. Przegląd metod i technik wykorzystywanych w tym obszarze ma prowadzić do wniosków

przydatnych w badaniu zainteresowań modelowych. Omawiając techniki stosowane w psychologii zainteresowań, przyjmiemy ich podział na cztery grupy, odpowiadający klasyfikacji definicji operacyjnych D.E. Supera.

INWENTARZE ZAINTERESOWAŃ

Zdaniem D.E. Supera inwentarze stanowią najważniejsze osiągnięcie psychologii zainteresowań. Za szczególnie wartościowy uznaje on „Inwentarz zainteresowań Stronga", którego pierwsza publikacja ukazała się w 1972 roku. Jako metoda badań psychologicznych inwentarz przybiera postać kwestionariusza, zwykle zawierającego wiele pytań, a udzielone odpowiedzi poddaje się obliczeniom statystycznym. Narzędzie to ma ustalone wskaźniki, jest wystandaryzowane i wyposażone w tabelę obliczeń. Inwentarz Stronga zawiera osobne tabele dla poszczególnych zawodów. Oznacza to, że identyczny rezultat testu ma odmienne znaczenie diagnostyczne i prognostyczne zależnie od rozpatrywanego wyboru zawodowego.

W Polsce „Inwentarz zainteresowań Stronga" przygotowano do publikacji pod tytułem „Arkusz zainteresowań".

Do najbardziej znanych na świecie narzędzi tego rodzaju należy również inwentarz Kudera. Jego oryginalna nazwa odwołuje się do skłonności, a nie do zainteresowań. Po raz pierwszy opublikowano go w 1932 roku. „Zawiera 168 pytań i nie posiada odrębnej wersji dla kobiet i mężczyzn. Pytania dotyczą niektórych zawodów, lecz głównie czynności. Ułożone są po trzy i osoba dana ma spośród każdej trójki czynności czy zawodów wybrać tę (ten), którą (y) lubi najbardziej i którą (y) lubi najmniej".

W polskich warunkach, a zwłaszcza w rozpoznawaniu zainteresowań uczniów, użyteczny może okazać się „Inwentarz zainteresowań" A. Uziembło z 1973 roku. „Przeznaczony on jest do badań modelowych zainteresowań uczniów. Obejmuje on dziewięć zadań, które dotyczą różnych sytuacji, w których

uczeń wyższych klas szkoły podstawowej znajduje się. Inwentarz zawiera bądź pytania otwarte z konieczności uzasadnienia odpowiedziami, bądź listy do wyboru”.

ANKIETY ZAINTERESOWAŃ

Ankiety dotyczące zainteresowań i zbliżone do nich sposoby badania pozwalają diagnozować to, co D.E. Super nazywa zainteresowaniami wyrażanymi. Autor przypisuje niewielką wartość informacjom zebranym za pomocą ankiet. Pisze: „[…] Badanie zainteresowań nauczyło nas, że lepiej poznaje się zainteresowania nie ufając ich bezpośrednim wyrażaniu”.

Przegląd rozmaitych ankiet zamieszczanych w publikacjach badawczych, również tych niezwiązanych z zainteresowaniami, rzeczywiście nasuwa wątpliwości co do miarodajności uzyskanego materiału. Same sporadyczne wypowiedzi ludzi o własnych zainteresowaniach bywają zmienne i mało spójne. U dzieci do nietrwałości zainteresowań wyrażanych dołączają często nieprecyzyjność wypowiedzi, niedostateczna znajomość pojęć oraz niejasność własnych odczuć i tendencji, które łatwo ulegają przypadkowym wpływom. Pojedyncze, wyrwane z kontekstu stwierdzenie o tym, co w danej chwili interesuje człowieka, nie ma wartości diagnostycznej. Jeżeli jednak ankieta gromadzi konsekwentnie większą liczbę takich wypowiedzi, dzięki czemu przestają one być odosobnione, przydatność informacji zależy w znacznym stopniu od rodzaju zadawanych pytań. Badanie zainteresowań wyrażanych może zyskać szczególną wartość przy zastosowaniu całego zestawu ankiet. W Polsce badania wykorzystujące taki zestaw przeprowadził w 1932 roku S. Baley.

Zespół technik pozwalających badać tak zwane zainteresowania wyrażane posłużył również jako podstawa reformowanych badań prowadzonych w Polsce przez A. Gurycką i jej współpracowników w 1958 roku. Obejmował ankietę ogólną, ankietę czytelniczą oraz wypracowanie, w którym wypowiedzi na temat własnych zainteresowań były obszerniejsze niż te zwykle uzyskiwane w ankiecie.

Zestaw technik wykorzystał także Jan Konopnicki, badając zainteresowania, środowisko kulturalne i poziom umysłowy młodzieży. Zwracał uwagę: „Materiał ten, na który składa się odpowiedzi uczciwe i rzetelne, czyli prawdziwe i zupełnie nieuczciwe oraz odpowiedzi zabarwione tzw. pobożnymi życzeniami grupujemy razem, porządkujemy, układamy w tabele i wyprowadzamy statystyczne wnioski. O takim postępowaniu metodologicznym można powiedzieć, że jest bardzo dokładnym i skrupulatnym opracowaniem bardzo niedokładnych danych. Wydaje się że ta słaba strona ankiety głównie decyduje o nienaukowości badań naukowych na niej opartych". Ograniczenia ankiety stają się szczególnie widoczne, gdy „pytania wkraczają w osobistą sferę myśli człowieka". Prowadzi to do wniosku o jej niewielkiej ogólnej przydatności w badaniach pedagogicznych. Dlatego J. Konopnicki i jego współpracownicy, wzorując się na M. Librachowej i jej badaniach z lat 30., opracowali specjalną technikę rozpoznawania zainteresowań. Ze względu na połączenie różnych form nazwali ją „ankietą wywiadem".

TESTY ZAINTERESOWAŃ

Do testów zainteresowań zalicza się zazwyczaj testy uwagi, pamięci oraz wiadomości. Przyjmuje się, że zainteresowania działają selektywnie w trzech obszarach:

1. Ułatwiają skupienie uwagi dowolnej na treściach będących przedmiotem zainteresowania.
2. Sprzyjają lepszemu zapamiętywaniu tego, co interesuje człowieka lub przynajmniej budzi jego zaciekawienie.
3. Powodują, że w obszarze własnych zainteresowań człowiek gromadzi więcej wiadomości niż przeciętnie osoby z jego otoczenia.

Za zaletę tych trzech rodzajów testów uważa się ich mniejszą, w porównaniu z wcześniej omówionymi technikami, podatność na sugestie innych osób. Słabiej zależą także od intencji badanego, co powinno prowadzić do bardziej obiektywnych

wyników. Głównym propagatorem takich testów był D.H. Fryer. Mimo jego autorytetu testy zainteresowań tego rodzaju nie rozpowszechniły się na większą skalę.

OBSERWACJA JAKO METODA BADANIA ZAINTERESOWAŃ

Przydatność obserwacji zależy od:

1. Stosowania jednoznacznej definicji operacyjnej, umożliwiającej ustalenie wykazu objawów istotnych dla badanego zjawiska.
2. Opracowania możliwej do zastosowania techniki obserwacji służącej poznaniu tego zjawiska.
3. Zapewnienia obserwatorom przygotowania i treningu na wysokim poziomie.
4. Wykorzystywania albo tworzenia szczególnych warunków i okazji do obserwowania interesujących badacza zachowań.

W świetle współczesnych wymagań stawianych badaniom psychologicznym zwykła, codzienna obserwacja nie może służyć celom naukowym. Może jednak być użyteczna w praktyce, zwłaszcza gdy jest długotrwała i intensywna, a prowadzi ją nauczyciel przygotowany do poznawania ucznia w jego naturalnym środowisku. Nauczyciel spotyka ucznia w rozmaitych sytuacjach i jednocześnie na niego oddziałuje, przez co poznaje go coraz lepiej, uwzględniając zachodzące zmiany. Można zatem zakładać, że po kilku latach zna go bardzo dobrze. Zaleca się jednak ostrożność w przypisywaniu tej znajomości bezwzględnej wartości, nawet w zastosowaniach praktycznych. Świadomość trudności i ograniczeń skłania do doskonalenia obserwacji tak, aby mogła być zarówno narzędziem badań naukowych, jak i rozpoznawania w praktyce. Obserwowanie zachowania obejmuje jego formy niewerbalne i werbalne. Z.G. Barker przedstawia wiele zaleceń dla obserwatorów, między innymi:

- Zapisywać wszystko, co badana osoba robi i mówi.
- Po zakończeniu obserwacji poprawić notatki zgodnie z zapamiętanymi faktami.

- Po krótkim czasie ponownie przeprowadzić taką korektę.

Kolejną drogą do zwiększenia precyzji obserwacji jako narzędzia badawczego jest zastosowanie obserwacji skalowanej lub wskaźnikowej.

„Obserwacja wskaźnikowa opiera się na wyodrębnionych do obserwacji konkretnych faktach, których wystąpienie w jej toku po prostu zlicza się. Dalsze manipulacje uzyskaną liczbą mogą być różne. Obserwacja skalowana zaś poszczególnym wyodrębnionym faktom przypisuje określone wartości skalowe (od-do). W jej efekcie uzyskuje się informację o sumarycznej wartości skalowej obserwowanego zachowania. Wynik ten ocenia się na skali".

W 1957 roku radziecki psycholog L.M. Ziubin wykorzystał obserwację wskaźnikową w badaniach zainteresowań ujmowanych jako ukierunkowana aktywność poznawcza. Antonina Gurycka proponuje podobny sposób obserwowania, służący wybraniu do dalszych badań dzieci najbardziej zainteresowanych określonymi lekcjami oraz dzieci pozostających pod tym względem biernymi. Nazwała tę obserwację topograficzną, ponieważ podczas obserwowania grupy uczniów korzystano z siatki odzwierciedlającej rozmieszczenie ich miejsc w klasie. Ułatwiało to równoczesne śledzenie kilku osób. Metoda ta wymaga udziału zespołu przeszkolonych obserwatorów.

CZYNNIKI ROZWOJU ZAINTERESOWAŃ

„Treści, zakres i dojrzałość zainteresowań uzależnione są od szeregu ogólnych czynników rozwojowych. Wśród czynników, których rolę podkreśla się i zarazem dyskutuje w psychologii zainteresowań można wyróżnić dwie grupy: czynniki biogenetyczne oraz czynniki społeczno-kulturalne".

W odniesieniu do czynników biogenetycznych omówiona zostanie zależność zainteresowań od wieku, płci oraz zdolności. Z kolei wśród czynników społeczno-kulturowych przedstawiony zostanie wpływ ogólnie rozumianego środowiska społecznego, a także

programu i metod wychowania szkolnego.

Zależność zainteresowań od wieku

Aktywność poznawcza ujawnia się u dzieci bardzo wcześnie. Świadczą o niej między innymi kierowanie wzroku ku źródłu dźwięku, śledzenie wzrokiem poruszającego się przedmiotu lub przemieszczającego się dźwięku oraz manipulowanie przedmiotem, który znalazł się w polu widzenia dziecka albo bezpośrednio pobudził jego receptory dotykowe. Podręczniki psychologii rozwojowej opisują różne postacie aktywności poznawczej występujące już w pierwszych miesiącach życia człowieka. Analiza tych opisów pokazuje, że dzięki nieustannej aktywności poznawczej dziecka wyraźnie poszerza się początkowo niewielki zasób jego doświadczeń. Aktywność tę wyzwalają napotykane przedmioty i zjawiska, które przez długi czas pozostają pod różnymi względami nowe. Nowość jest zaś podstawowym warunkiem uruchomienia aktywności poznawczej i pojawienia się zaciekawienia. Wobec ograniczonego zasobu doświadczeń ciekawość dziecka zostaje pobudzona. Mówi się wówczas o jego głodzie wrażeń: dziecko stale interesuje się wszystkim, chce wszystkiego dotknąć i wszystko zobaczyć.

W miarę rozwoju mowy działaniom poznawczym zaczynają towarzyszyć wypowiedzi, które niekiedy zastępują bezpośrednie poszukiwania badawcze. Zamiast samodzielnie badać, szukać i próbować, dziecko zadaje pytania. Po etapie sensoryczno-motorycznego, bezpośredniego zaspokajania ciekawości przychodzi zatem etap poznawania pośredniego, czyli okres pytań. Maria Susłowska, opierając się na własnych badaniach, przedstawia najbardziej charakterystyczne formy aktywności poznawczej. Zestawienie wszystkich typów reakcji poznawczych obserwowanych podczas eksperymentów pozwoliło jej wskazać następujące prawidłowości:

- Wraz z wiekiem zanika obojętność wobec nowych bodźców, a coraz większa ich liczba wzbudza ciekawość dziecka.
- Coraz rzadziej nieznany bodziec wywołuje reakcję

znieruchomienia.
- Stopniowo przybywa ruchów ukierunkowujących, które umożliwiają dokładniejsze poznanie bodźca.
- Częściej pojawia się manipulacja specyficzna, dostosowana do właściwości poznanego przedmiotu.

Do czwartego roku życia zwiększa się także liczba reakcji emocjonalnych towarzyszących poznawaniu oraz reakcji słownych. Można więc stwierdzić, że najwcześniejsze przejawy dziecięcej aktywności poznawczej stanowią materiał, z którego w dalszym rozwoju powstają zainteresowania. O zainteresowaniach można jednak mówić dopiero wówczas, gdy różnorodne zaciekawienia nie tylko się pojawiają, lecz również zyskują określony kierunek. Chcąc wykazać ich wczesne występowanie, należy zatem najpierw dowieść, że ciekawość dziecka skupia się na konkretnych zjawiskach. Uważna obserwacja dzieci zazwyczaj zdaje się potwierdzać, że wcześnie ujawnia się zarówno sama ciekawość, jak i jej ukierunkowanie, a więc zainteresowania. Przykładowo E. Claparede, wymieniając kolejne fazy wczesnego rozwoju zainteresowań, wskazuje w istocie na szczególne skupienie działań poznawczych wokół określonych zjawisk.

Według E. Claparede we wczesnym rozwoju zainteresowań występują kolejno:

- Zainteresowania postrzeżeniowe – w pierwszym roku życia.
- Zainteresowania mową – w drugim i trzecim roku życia, itd.

Można zatem przyjąć, że w pierwszym roku życia dziecko kieruje aktywność poznawczą przede wszystkim ku zmysłowym cechom przedmiotów, czyli właściwościom dostępnym receptorom zmysłowym. W drugim i trzecim roku życia skupia ją natomiast głównie na mowie: słowach, sformułowaniach oraz sposobie mówienia. Zaciekawienia małego dziecka oraz jego zainteresowania…

WYNIKI BADAŃ

WPROWADZENIE DO ROZDZIAŁU EMPIRYCZNEGO

W poprzednich rozdziałach przedstawiłam teoretyczne podstawy badanego problemu. Teraz omówię główne zagadnienie prowadzonych badań oraz uzyskane wyniki. Pierwsza część badań dotyczy ogólnej problematyki zainteresowań, natomiast druga koncentruje się na moim hobby, czyli filatelistyce. Badania przeprowadziłam w dwóch przeciwstawnych środowiskach. Pierwsze, odnoszące się do zainteresowań w ogóle, objęło uczniów klas II Gimnazjum nr 1 w Boguszowie-Gorcach. Drugie skierowałam do określonej liczby losowo wybranych mieszkańców tego miasta. Celem pierwszej części było ustalenie, jak uczniowie klas II rozumieją zainteresowania, podjęcie próby oceny własnych zainteresowań oraz wskazanie czynników wpływających na ich ogólny rozwój.

W tym rozdziale przedstawię wyniki, a następnie określę na ich podstawie ogólny poziom rozumienia sensu i istoty posiadania oraz pielęgnowania zainteresowań, a także ich wpływu na życie każdego człowieka.

Posłużyłam się kwestionariuszami ankiet zawierającymi pytania zamknięte i otwarte. Każdej części badań odpowiadał jeden kwestionariusz. Wyniki przedstawię opisowo oraz za pomocą wykresów. Przypomnę, że pierwszą grupę stanowili uczniowie klas II gimnazjum, a drugą – 30 losowo wybranych mieszkańców Boguszowa-Gorc.

Przeprowadzone badania przyniosły następujące wyniki.

Spośród 46 ankietowanych uczniów 39 potrafiło wyjaśnić, czym są zainteresowania. Stanowiło to 85% badanej grupy. Pozostałe 15% odpowiedziało, że nie wie.

Na pytanie o posiadanie zainteresowań 32 osoby, czyli 70%, odpowiedziały twierdząco. Pięcioro uczniów, stanowiących 11%, zadeklarowało brak zainteresowań, natomiast dziewięcioro nie umiało tego określić. Ponad połowa osób posiadających zainteresowania wskazała, że wiążą się one z najbardziej

lubianym przedmiotem szkolnym i są ukierunkowane na przyszły zawód. Inni łączyli je z ulubionymi czynnościami albo z kolekcjonerstwem i zbieractwem.

Na pytanie o poszerzanie zainteresowań tylko około 30 odpowiedziało twierdząco. Pozostali udzielili odpowiedzi przeczącej, wskazując jako przyczyny brak pieniędzy – 40%, utrudniony dostęp do miejsc pozwalających rozwijać zainteresowania – 25%, brak pomocy – 20% oraz niedostatek materiałów – 15%.

Zdaniem 90% ankietowanych każdy powinien się czymś interesować. Pozostali odpowiedzieli, że nie wiedzą.

Gdy zapytałam, kto pomaga uczniom rozwijać zainteresowania i co wpłynęło na ich kształtowanie, po uporządkowaniu odpowiedzi otrzymałam następującą kolejność: koledzy, rodzice, moda, koła zainteresowań, ciekawość, telewizja oraz chęć dorównania innym.

W odpowiedziach dotyczących cech przydatnych w zbieractwie wszyscy wymienili wytrwałość. Tylko niektórzy wskazali również zdolności i określoną wiedzę. Opisując wpływ zainteresowań na swoje życie, uczniowie podkreślali, że dzięki nim mogą robić to, co lubią, poznawać nowe i ciekawe rzeczy, nawiązywać kontakty oraz poszerzać wiedzę w interesujących ich dziedzinach. Zwracali też uwagę na możliwość gromadzenia przedmiotów, które im się podobają, i wymieniania ich na takie, których jeszcze nie mają w zbiorach.

Najczęściej wymienianymi przedmiotami szkolnymi związanymi z zainteresowaniami były fizyka, informatyka, wychowanie fizyczne, plastyka i biologia. Analizując wyniki, trzeba uwzględnić, że w grupie 46 uczniów było 28 chłopców i 18 dziewcząt. Wśród osób posiadających zainteresowania przeważali chłopcy – było ich 19, podczas gdy dziewcząt 13. Z tego względu większą popularnością cieszyły się trzy pierwsze przedmioty, którymi interesowali się głównie chłopcy.

Zainteresowanie biologią i plastyką było nieco mniejsze, przy czym przedmioty te bardziej odpowiadały dziewczętom.

Uwzględnienie wykształcenia rodziców prowadzi do wniosku, że w rodzinach, w których mają oni wykształcenie średnie lub wyższe, odsetek dzieci posiadających zainteresowania jest znacznie większy niż w rodzinach rodziców z wykształceniem zawodowym. Wśród dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym liczba osób mających zainteresowania jest natomiast bardzo mała.

Druga część badań odnosiła się do moich zainteresowań kolekcjonerskich, a konkretnie do filatelistyki, czyli zbierania znaczków pocztowych. Zakres tych badań był znacznie węższy: objęły one 30 losowo wybranych osób. Ankietowani mieli od 19 do 65 lat. Grupa składała się z 15 kobiet i 15 mężczyzn. Ich wykształcenie było zróżnicowane, jednak przeważało zawodowe.

Analiza ankiet wykazała, że znaczki kolekcjonuje bardzo niewielki odsetek badanych – 20%. Wśród sześciu kolekcjonerów było pięciu mężczyzn i jedna kobieta. Wiek osób zainteresowanych filatelistyką przekraczał 40 lat.

Każda z tych osób potrafiła wyjaśnić, czym jest kolekcjonerstwo i filatelistyka. Wszyscy zaczęli zbierać znaczki w okresie szkolnym, lecz tylko dwie osoby zajmowały się tym nieprzerwanie i systematycznie. Jako powody ukształtowania się tego hobby wskazywali chęć posiadania czegoś własnego, możliwość poznawania państw i kontynentów oraz historii, przezwyciężanie nudy i dzielenie się doświadczeniami z innymi kolekcjonerami.

Ankietowani poświęcali swoim zainteresowaniom bardzo dużo czasu. Zainteresowanie to wymagało od nich cierpliwości, staranności i delikatności. Za główne trudności w kontynuowaniu hobby uznawali brak pieniędzy oraz brak zainteresowania innych osób. Kolekcjonowanie znaczków

określali jako pasję i ciekawą formę wypoczynku.

Jeżeli potrzebujesz konsultacji przy pisaniu pracy licencjackiej lub magisterskiej, to polecamy serwis pisanie prac - pomoc w pisaniu prac w granicach dozwolonych prawem